

GẶP VUA LỬA

PHAN AN

Trong các tư liệu Việt ngữ, Hán ngữ (cổ) ở Việt Nam có một nhân vật người Jarai ở Tây Nguyên được gọi là Vua Lửa, Hỏa Vương, hoặc Hỏa Xá. Người Chăm gọi ông là Potao Pui. Người Khmer gọi ông là Samdek Phlôn. Người Jarai lại gọi ông là Oì! Vua lửa là ai, là người thế nào? Đã có một số ý kiến, công trình nghiên cứu khoa học lý giải, có người cho ông là một lãnh tụ thần quyền ở Tây Nguyên, có ý kiến cho ông là “Phó Ông Trời!”, hoặc là một ông “vua” như những ông vua ở các nước phương Đông?... (Xin xem thêm: J. Dourne - *Potao, lesmaitre des elements, etude d'anthropologie politique chez les Jorai*, 1977; Nguyễn Tấn Đắc - *Tôi gặp các Oì*, 2013; Phan An - *Potao, những tiếp cận từ nhân học*, 2015).

Chúng tôi, trong câu chuyện này là các anh Phan Lạc Tuyên, Nguyễn Văn Diệu, Phan Ngọc Chiến và tôi, tác giả bài viết này. Tất cả chúng tôi là cán bộ của Ban Dân tộc học thuộc Viện Khoa học xã hội tại TP HCM. Khoảng năm 1980, theo sáng kiến của anh Phan Lạc Tuyên, chúng tôi tổ chức một chuyến đi điền dã dân tộc học ở Tây Nguyên và tìm đến vua Lửa, một nhân

vật được nhiều sách báo trong và ngoài nước đề cập. Chuyến đi đã để lại cho tôi nhiều kỷ niệm, ít ra là một lần trong đời được gặp “vua”!

Hành trình lần đó khá vất vả vì thời gian này đất nước còn bao cấp, nhiều khó khăn. Chiếc xe commangca nhỏ của chúng tôi phải mang theo một phuy (thùng) xăng, chiếm gần một nửa chỗ ngồi, và phải xin nhiều giấy giới thiệu từ tỉnh đến xã. Cuối cùng chúng tôi cũng tìm đến được Plei Oì một làng của người Jarai ở Ayun Pa thuộc tỉnh Gia Lai, nơi vua Lửa đang cư trú. Chúng tôi phải nhờ một thanh niên Jarai dẫn đường và làm phiên dịch để “hội kiến” vua Lửa. Vua Lửa, chúng tôi gặp tên là Siu Oì Nhót. Ông tiếp chúng tôi trong ngôi nhà sau nhỏ hẹp và cũ kỹ bên một bếp lửa đang cháy dở. Người phiên dịch giải thích cho chúng tôi, theo tục lệ của người Jarai, vua Lửa phải ở ngoài Plei (Làng). Người làng không được gặp ông, vì gặp ông sẽ rất xui xẻo. Họ chỉ gặp ông khi ông cưỡi voi đi vào làng để cầu trời mưa hoặc trừ dịch bệnh! Hàng ngày có người làng mang gạo, thức ăn và rượu cần ra để gần nhà, ông tự lấy đem về nấu ăn.

Quả thật, chúng tôi khó hình dung ra một vị “vua” như ông vua Lửa mà chúng tôi đã gặp. Đó là một người Jarai có tuổi, đóng khố ở trần, với những nếp da nhăn nheo khắp cơ thể.

Phan An. Phó Giáo sư tiến sĩ. Nguyên Giám đốc Nghiên cứu Trung tâm Dân tộc học và Tôn giáo, Viện Khoa học xã hội vùng Nam Bộ.

Ông rất vui về khi chúng tôi biểu ông một vò rượu cần và một con gà. Chúng tôi hỏi ông về công việc, cách cầu cúng... Ông trả lời và người phiên dịch chuyển ngữ, nhưng chúng tôi không hiểu nhiều những gì ông nói. Cuối cùng vua Lửa cắt tiết gà, hòa máu với rượu bôi lên trán, lên tay, chân chúng tôi cùng với lời khấn vái mong “giàng” (trời) cho chúng tôi mạnh khỏe, bình yên. Anh Phan Lạc Tuyên lấy giấy ký họa chân dung vua Lửa và xin ông chữ ký để làm kỷ niệm. Ông không hiểu chữ ký là gì, mặc dù người phiên dịch dùng hết cách giảng giải. Cuối cùng anh Phan Lạc Tuyên phải lấy lọ nôi trên bếp lửa và nhỏ nước bọt bôi vào tay ông để điểm chỉ vào bức ký họa!

Năm 1990, theo yêu cầu của một hãng truyền hình, tôi làm người dẫn chương trình cho phóng sự *Vua Lửa ở Tây Nguyên*, nhờ vậy có dịp trở lại Plei Ơi. Vua Lửa Siu Ơi Nhót đã mất, ngôi nhà sàn cũ kỹ vẫn còn đó. Siu Ơi Lunh, cháu gọi Siu Ơi Nhót bằng cậu (người Jarai theo mẫu hệ) là người kế vị vua Lửa. Siu Ơi Lunh dẫn chúng tôi ra thăm mộ vua Lửa Siu Ơi Nhót. Đó là một ngôi mộ đất nho nhỏ, bên trên có nhà mả như một cái chòi rẫy. Một

đoàn khách du lịch nước ngoài đang vây quanh ngôi nhà mả và người hướng dẫn đang thuyết minh một điều gì đó. Tôi hỏi người hướng dẫn, anh ta cho tôi biết đang giới thiệu về “Lăng vua Lửa”!

Nhiều năm đã trôi qua, vua Lửa Siu Ơi Lunh cũng đã mất và bây giờ không còn ai kế vị làm vua Lửa. Tôi có dịp đọc lại quyển sách của J. Dournes, có đoạn mô tả về vua Lửa đời trước Siu Ơi Nhót, đó là Siu Ơi Anyot: “Vua Lửa, trông còn thảm hại hơn chủ làng (Khoa yang), đã già, thấp đậm, khắp người đầy lông, râu ria, đường nét thô, hai mắt to, nhìn chăm chăm một chỗ, ngời xồm... Ông hút thuốc bằng ống điếu và hút rượu cần trong ghế đặt trước mặt. Ông uống nhiều và nói ít...”. Tôi lại nhớ đến hai vị vua Lửa tôi đã gặp, và nhớ những người bạn cùng làm việc trong Viện Khoa học xã hội vùng Nam Bộ đã được “diện kiến” vua Lửa hồi ấy. Có lẽ, đó cũng là một may mắn của tôi trong cuộc đời theo nghiệp nghiên cứu dân tộc học: Được gặp Vua! Điều mà những thế hệ nghiên cứu dân tộc học - nhân học sau này không còn cơ hội có được. □